

собственной це-ли средств → выбор необходимых средств производит исключительно сам человек по собственному разумению, исходя из потребностей для достижения преследуемой цели → «право делать все и обладать всем, что он сам признает необходимым для своего сохранения» [2, с. 305] → каждый человек поступает по праву. В итоге, резюмировал Т. Гоббс, «истинно положение, что в чисто естественном состоянии каждому позволено делать все, что ему угодно» [2, с. 306].

Выводы. Таким образом, данное исследование философских взглядов Т. Гоббса позволило зафиксировать повышенный интерес английского мыслителя к таким феноменам, как человеческая природа и социальное, что рассматривались им в контексте взаимоотношений, бытующих и развивающихся внутри системы «человек – общество».

С точки зрения философа, истоки социального в человеческой природе имеют своим основанием взаимный страх, выступающий причиной человеческого общежития, то есть объединения людей в многочисленные и длительные сообщества. В связи с этим логически допустить, что в случае искоренения страха из человеческой природы исчезнет необходимость и потребность людей друг в друге.

Перспективы. Данная статья в дальнейшем послужит основанием для историко-философского исследования феномена социального в трудах мыслителей различных эпох, в частности, для проведения компаративного анализа взглядов Т. Гоббса с взглядами, распространившимися в эпоху постмодерна.

Библиографические ссылки:

1. **Батай Ж.** Внутренний опыт [Текст] / Пер. с франц., послесловие и комментарии С.Л. Фокина. – СПб.: Аксиома, Мифрил, 1997. – 336 с.
2. **Гоббс Т.** Основ философии часть третья. О гражданине [Текст] / Ред. и вступ. ст. В.В. Соколова / Пер. с лат. и англ. А. Гутермана и В. Погосского // Гоббс Т. Избранные произведения: В 2-х т. – М.: Мысль, 1965. – Т. 1. – С. 277 – 409.
3. **Фокин С.Л.** Философ-вне-себя. Жорж Батай [Текст] / С.Л. Фокин. – СПб.: Изд-во Олега Абышко, 2002. – 320 с.

УДК 60.028.11

К. Л. Сидорова

ВИТОКИ ТА РОЗВИТОК ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО МІФУ

Подано соціально-філософський аналіз ґрунтовних підвалин донецької регіональної міфології, що закладаються на етапі освоєння цієї території й несуть на собі відбиток її унікальності та неповторності. Такі міфології виступають умовою розуміння основ об'єднуючої сили населення навколо якої воно ґрунтується й дають змогу осмислити стратегії існування цієї території на загальнодержавному та регіональному планах.

Ключові слова: міф, соціальний міф, регіональний міф, регіональна ідентичність, архетип Степу, концепт вугілля, козацький архетип.

Приведен соціально-філософський аналіз фундаментальних оснований донецької регіональної міфології, которые закладываются на этапе освоения этой территории и несут на себе отпечаток ее уникальности и неповторимости. Такие мифологии выступают условием понимания основ объединяющей населения силы, вокруг которой оно организовано и позволяют осмыслить стратегии существования этой территории на общегосударственном и региональном планах.

Ключевые слова: миф, социальный миф, региональный миф, региональная идентичность, архетип Степи, концепт угля, казачий архетип.

One of the main trends of modern society appears a marked increase of the theoretical interest in mythology and the theory of myth. And in light of globalization approaches explicitly focus on the impact study of the regional aspects of social phenomena. In this regard, activation seen in regional studies of mythology as a socially formalized knowledge about the region, a strong regulatory and mobilization element in society, which is capable of forming a regional entity. To date, studies of specific regional myths have some space, first of all, there is no comprehensive approach to the study

of this problem.

The aim of the arise summary of the philosophical explication of the ideological foundations of the Donetsk regional myth. Main tasks of the research: eo analyze the theoretical sources about the study of the phenomenon of Donetsk regional mythology; identify existing methodological approaches and concepts to the study of myth and regional mythology.

Having analyzed the theoretical sources that explored the phenomenon of regional mythology and in the light of scientific research, now we can talk about the scientific basis for the study of social mythology in general, and regional mythology as a species. But there is still no coherent analysis of regional mythical space, especially in view of Ukrainian material, in terms of transforming traditional myth, religious and ideological roots.

The core, the foundation of the Donetsk regional myth consists of a set of different elements. These parts are added to the foundation in the historical development of the region. At the beginning of the twentieth century occurred the influence of foreign capital. At this time, continued colonization by different ethnic groups from the edge of their culture and traditions. In the mid-twentieth century, the main effect of producing Soviet ideology. This ideology was aimed at making the industry glavnyu feature of the area. In celebration of laborers and workers.

At the present stage of the regional leadership adheres to a different ideology. Refer to the historical past, famous countrymen, speaks of the importance of spatial, social, geographic, sports resources.

Keywords: myth, social myth, myth regional, regional identity, the archetype of the steppe, the concept of coal, Cossack archetype.

Умови сучасного інтенсивного розвитку глобалізаційних процесів, які змінюють не лише світові реалії, але й істотно трансформують буденність пересічного українця, артикулювали проблему зіткнення ідеологічних побудов різного ступеню загальності. Загальноцивілізаційні гранднарративи наштовхуються на особливості національних ідеологій, а останні розпоршуються в особливостях регіональних інтерпретацій. Політичні перегони останніх років для більш адекватного розуміння особливостей ментальних та прагматичних імперативів різних частин України, примушують дослідників все частіше звертатися до концепту регіональних міфологій. Постає питання про походження подібних міфів, та їх здатність впливати на формування певних соціальних ідентичностей. Саме тому варто звертати увагу на поодинокі розвідки присвячені «українському міфу Одеси», «харківській столичності», «міфу Києва»³. Не оминув подібний дискурс й Донецьк, його учасники, з одного боку кажуть про донецький характер, рішучість та креативність жителів Донецька, з іншого, критики та опоненти ведуть мову про феодальну відсталість, агресивність та закритість «донбасян». Але думки і тих і інших перетинаються в точці, де мова йде про наявність регіональної свідомості, яка емблематизує специфічну ідентичність. Спробу експлікувати такі уявлення, «вхопити сутність місця» було здійснено в проєкті «Метафізика Донецька», реалізованого місцевою інтелігенцією.

У контексті згаданої проблеми, але в різних дослідницьких площинах, вже не один рік працюють вітчизняні та зарубіжні дослідники. Культурологічний аспект явищ сучасної регіональної міфотворчості розкривають О. Тараненко, С. Кузнєцова, Г. Агаркова⁴. В рамках розробки культурної та соціальної ідентичності варті уваги роботи В. Заблоцького, О. Міхеєвої, І. Паська, Я. Паська, Г. Коржова⁵. Міфопоетичний вимір розкривають дослідження О. Іонова, В. Романько, П. Тимофєєва⁶. Велику вагу мають праці Г. Куромії, Т. Фрідгуда, В. Стьопкіна, В. Оліфіренко, Ф. Пустова, М. Артамонова, А. Гадлю, В. Пірко, С. Плетневої⁷, написані в душі історичного краєзнавства, завдяки яким можна відтворити важливі віхи історії Донеччини, які вплинули на закладання основ міфорелігійного плану культури Донбасу. Також варті уваги

3 Кучеренко С.В., «У пошуках українського образу одеси»; Бураго Д.С. «Міф Києва як художній концепт у російській романтичній літературі XIX ст.»

4 Тараненко О. «Донецк – город не первый, но и не второй...или некоторые заметки о мифологии Донецка»; Агаркова Г. «Міфотворчі механізми регіональної ідентичності (на прикладі формування культурного образу Донеччини)», «Степ донецький»: естетичні аспекти архетипу (у контексті дослідження регіональної культурної ідентичності); Тертичний О. «Чому мені любі «донбасяни». Суб'єктивні спостереження на «малій» вітчизні»; Проскуріна О. «Політико-культурний вимір Донбаського регіону»; Коржов Г., Пасько І., Пасько Я. «Плавильний басейн донецької ідентичності».

5 Міхеєва О. «Регіональна ідентичність і політичний вибір: (на прикладі Донецька)»

6 Кононов І.Ф. «Донбас та Галичина: причини напруженості в стосунках та пошук історичного компромісу»

7 Стьопкін В. «Иллюстрированная история Юзовки-Сталино»; Пустова Ф.Д. «Таємниця духовного скарбу (із популярного народознавства)»

матеріали, що виходять у періодичних виданнях. Це, зокрема, статті Є. Ясенова, які дають змогу фіксувати актуальні та сучасні процеси, які відбуваються в регіоні.

Суспільство продукує все нові й нові міфологеми що приходять на зміну застарілим, вкритим шаром викривлених небажаних значень. Але незмінно те, що всі вони тяжіють до вкорінення в минулому. Як влучно помітила О. Тараненко, «місто намагається легітимізувати свою не надто багату історію й кидається на пошуки свого коріння» [9,с.104]. Тож відбувається реанімація пам'яті про скіфо-сарматську минувшину, приміряється на донецьку історію топонім «Дике поле», непоодинокі звернення до мотивів старої Юзівки⁸ та ін.

Метою розвідки стало філософське осмислення та виявлення сутності історично першого шару сенсоторичних образів регіональної міфології та їхня роль у соціальному оформленні знання про регіон, яке здатне сформувати регіональну спільноту.

об'єднуючою силою донецької регіональної спільноти. Здійснення мети дослідження зумовило постановку та вирішення її основних дослідницьких завдань: по-перше, окреслити історично-соціальні умови формування донецького регіонального міфу; по-друге, виявити ті основні сюжети та концепти, які наповнюють міфічну оповідь про регіон. Це дасть поштовх до вирішення контраверсійної проблеми взаємовідносин загальноукраїнського та регіонального планів суспільної ідентичності, стійких образів в уявленні регіональної спільноти, важливим та кінцевим результатом якої є фундація локальних ідентичностей. А отже, поставлена проблема виступає одним з найактуальніших питань сучасної гуманітаристики.

Свого часу О. Шпенглер в «Присмерку Європи» наголошував на необхідному зв'язку між культурою та тим «відмежованим ландшафтом», до якого вона залишається прив'язаною, на кшталт рослини. Ця думка цілком може бути перенесена й на малі регіональні утворення. Оскільки саме наявні умови багато в чому обумовлюють образи регіону, що виникають на фоні його освоєння. Але існуючі територіальні особливості – це лише одна з умов формування локальної цілісності, статична. Іншою умовою є населення, що проживає в кордонах цієї території – це динамічний фактор, адже освоєння певного простору вимагає часу. Ці простори ніколи не були безлюдними, на початкову колонізацію Донецького краю найбільший вплив здійснила та обставина, що він знаходився на шляху руху народів з далекого сходу на захід – шалене сумішшю різних традицій, вподобань та цілей.

Власне українське населення з'являється на цій території десь у XIV ст., пов'язане це з походами на Київ хана Менглі-Гірея. З того часу ця територія Степової України стала місцем де межували та зустрічались різні культури та світогляди, й отримала усталену назву «Дике поле». Є.В. Більченко вважає, що «Дике поле» виступало «умовним кордоном» в «топографії Чужого» [1,с.84]. Землі, що лежали нижче дніпровських порогів (територія Козаччини, вона ж – кочове східне «Дике поле», – вогнище бунтів, яке асоціювалося з програмою девіантної, «бандитської», поведінки), вважалися «світом навиворіт» [1,с.85]. Варто зазначити, що означена трактовка образу часто використовується в політичних практиках сприйняття Сходу України й переноситься на вихідців з цих теренів⁹.

Наступне масове переселення українського населення, що згодом стане корінним, на описані простори припадає на кінець XV – початок XVI ст. і пов'язане з військовою необхідністю укріпити прикордонні території. Як зазначають історики, «на початку XVI століття згідно з укладеним між Іваном III і Кримським ханом договором Сіверський Донець стає кордоном між двома державами. На лівобережжі Сіверського Дінця утворюється вартова служба, в обов'язки якої входить спостереження за намірами кочових татар на правому боці Дінця та своєчасне попередження воевод найближчих міст про їх появу» [3,с.19].

Важливо, що десь з кінця XV до середини XVII ст. козаки складали чи не єдине власне «корінне» населення степового Донецького краю. А вже під прикриттям сторожової служби на донецькі землі для рибної ловлі, мисливського промислу, виварювання солі при Торських соляних озерах, «копаним земляного угля» или «горючого камня» почали прибувати мешканці українських лівобережних міст та південних повітів Московської держави [9,с.11].

Разом з тим, не тільки не припинялася, а й посилилася «вільна», стихійна колонізація донецького регіону селянами-втікачами з російських та українських земель. На середину 90-х рр. XVIII ст. на території Бахмутського, Донецького, Маріупольського й Слов'янського повітів налічувалося більш ніж 500 поселень, у яких мешкало більше 180 тисяч осіб податного населення [9,с.43].

Друга переселенська хвиля розпочинається наприкінці XVIII ст., коли на Донеччині було знайдено вугілля. Адже у грудні 1722 року Петро I розпорядився щодо спеціальних розвідувальних експедицій рудознавців та маркшейдерів.

8 Попередня назва Донецька з 1869 року.

Поява перших великих фабрично-заводських підприємств їх швидкий розвиток у Донбасі у другій половині XIX ст. поновили символічне прикордоння, створюючи величезні можливості, а отже, приваблюючи чимало населення з різних кінців імперії. Цікаво, що ріст концентрації промисловості, відтік з сіл, перенаселеність міст, пролетаризацію населення – всі ці та подібні процеси й чинники називає Р. Кайуа коли веде мову про формування міфу Парижа [5].

Донбас став втіленням своєрідного варіанту (за висловом дослідника гуманітарної географії Д. Зам'ятіна – «одного з різновидів майже вічного культурного міфу») – міфу про Ельдорадо [4]. В той час, коли на кінець XIX ст. край вже був досить інтенсивно заселений та освоєний при всьому цьому, як пише Ф. Турченко, ця територія «у народній пам'яті залишалася «степом широким, краєм веселим» [10,с.132], де кожен зможе знайти волю і захист. Його репутація, як «регіону свободи, краю необмежених можливостей не зникала» [10,с.132]. Ця мрія повсякчас штовхала відчайдухів йти у місце, де «незліченні багатства чекають його наполегливих шукачів. Завжди є невідомий окраїнний, прикордонний, позамежний шматочок, куточок світу, який обіцяє матеріальні і, рідше, духовні блага, яких бракує» [4]. Йшли за скарбом, «золотом Ельдорадо», а знайшли вугілля, що отримало статус скарбу.

Зам'ятін робить висновок про те, що «не варто, звичайно, упускати з поля уваги реальні історичні факти і свідчення, що були підґрунтям міфу про Ельдорадо святість або державна міць, віддаленість, невідомість, закритість, загуленість виступали в цих випадках неодмінними умовами існування легендарного простору» [4].

Як колись «самосвідомість (самоідентифікація) козаків формується навколо релігійного смислового ядра, в першу чергу до релігійних цілей прямує і діяльність Січі»¹⁰, так і тепер на донецьких теренах оформлюється уявлення про певне сенсотворче ядро для тих шукачів, що сюди приходять, і це ядро так само стає причиною відповідної поведінки, зафіксованої в міфопоетичних практиках шахтарського середовища:

В землі гроші огрібаєт,

У неділю водку п'ють¹¹.

Цей період став визначальним роздоріжжям для того концепту з яким в подальшому буде міцно пов'язаний регіональний міф Донецька. О. Тараненко назвала це «складностями визначення прецеденту історії індустріального Донецька: «Донецьк металургійний або Донецьк вугільний?» Але міфологізація Донецька байдужа до його історії, донецький міф орієнтований на максимальну переконливість і намагається «бити» в один той образ, що запам'ятовується. Концепт вугілля виявився, по-перше, реально переважаючим, а по-друге, самим зрозумілим, яскравим, впізнаваним, так би мовити, придатним для того, щоб стати міфом, об'єднуючим це місто.

Тому саме призма такої репутації краю створювала і у місцевих жителів і у свідомості переселенців, які масами осідали на його теренах, уявлення про необхідність певної поведінки та способу буття. Буття, яке протікало на території, що стала «плавильним казаном», у якому змішалися мовні, релігійні та культурні явища», або яку пізніше буде названо «плавильним басейном донецької ідентичності». О. Тараненко вбачає в цьому прецедент до створення «маргінального міфу про Донецьк як новий Вавилон», через плутанину мов та народів. Й відзначає, що й «цей міф виріс з «шахтного» прецеденту, оскільки такий стан речей відбувся через намагання втекти від колективізації й розкуркулення, а це було можливо лише за умови вступу на роботу до промислового сектору, в основному на шахти»[9,с.91].

В нових умовах відбувається закономірний процес формування світоглядної системи, що корелювала з козацьким міфом, і відбилася в ціннісно-смислового універсумі нового суспільства та змусила підганяти до оточуючої дійсності його життєві практики: побут, роботу, дозвілля. Сам прецедент шукань краю-мрії, «Ельдорадо» вимагає від шукачів набору особливих якостей та особливого способу життя. На українських теренах подібна модель життя спільноти, об'єднаної спільною справою, вже існувала – це козацький спосіб життя.

Як свідчили відвідувачі краю: «цивілізаційний вплив сучасності» був майже непомітний; навпаки, сучасний промисловий розвиток врешті відтворив дикий характер степу, закарбований в уяві росіян і українців» [6,с.37]. Мова тут йде, найперше про житлові умови робітників. Відомими й неприємними є описи надзвичайної концентрації та скупченості помешкань, антисанітарії і непристосованості для життя приміщень (землянок, бараків, сараїв, літніх кухонь тощо).

10 Білокобильський О.В., Мошовський Т.М. Релігійні підвалини нації та українська націогенеза // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/2982>

11 Білецька В. Шахтарські пісні//Етнографічний вісник. - № 5. - 1927. - С.55.
225

Для ілюстрації наведемо дані дослідження П.Покровського, які стосуються 1913 р. за ними: 40,4% донбаських шахтарів жили у землянках, де не було вікон і підлоги; 2,5% – у сараях і літніх кухнях; 25,8% – у селянських хатах; 22,3% – у цегляних, чи кам'яних будинках. Для і літніх кухнях; 25,8% – у селянських хатах; 22,3% – у цегляних, чи кам'яних будинках. Для 64,8% шахтарів житлова площа не перевищувала 4 кв. м.¹² Досліджуючи глибинну опозицію сакральне – профанне, яка накладає відбиток на повсякденність людини, релігієзнавець М. Еліаде пише про наслідки життя в непристосованих для того помешканнях, проводячи паралелі між організацією простору для життя, житла та, власне, Космічного порядку. Виходить, що «подолання людського стану образно передається знищенням «дому», тобто особистого космосу, обраного для проживання. Всяке «постійне житло», де влаштовується людина, рівноцінно в філософському плані певній буттєвій ситуації, яку він приймає для себе. Образ розлому даху означає, що руйнується вся ця «ситуація», що людина обирає для себе не пристосування до світу й в світі, а абсолютну свободу, яка передбачає знищення всякого влаштованого світу» [11,с.111]. Такий спосіб життя з одного боку є симптомом розриву з культурним корінням та попереднім світоглядом нових мешканців краю, а з іншого – виступає причиною, збудником поведінки яка відповідає положенню «людини за межею життєвого світу».

Крім своєрідних умов життя робітники стикались із специфічними умовами праці. Ф. Турченко характеризує їх як надзвичайно тяжкі «Шахтарська професія, наприклад, вважалася однією з найважчих і найнебезпечніших у промисловості. Тут переважала ручна праця, був низький рівень механізації і дуже високий рівень смертності [10,с.141]. «Робота в металургійній промисловості, де була достатньо досконала навіть за європейськими стандартами технічна база, не вважалася такою небезпечною, хоча рівень травматизму (маються на увазі виробничі травми, що не закінчувалися смертю) був навіть вищий, ніж на шахтах. (1,2 на тисячу 1913р. і 1,5 – на тисячу – 1914р.)» [6,с.50].

Небезпека умов праці привела до того, що в робітничій шахтарській пісенній творчості часто зустрічається мотив прощання, який символізує і прощання з сонцем, світлом, а отже і з життям, відрив від земного світу, заглиблення в темряву, небуття і врешті-решт – смерть¹³.

Шахтер в яму спускается,
С белым светом прощается.
Он там ходит со свечою,
А смерть носит за плечою¹⁴.

Цікаво звернути увагу на закритість шахтарської верстви на перших порах. Це був уділ відчайдухів, робота, що не кожному до снаги. Як колись козаки «не допускаючи в Січ жінок, усвідомлюють себе своєрідним релігійним орденом... у бій йдуть з готовністю прийняти мученицьку смерть» [7], шахтарсько-робітничий контингент представлений чоловіками, що працюють, готові в будь-яку мить до смертельних випадків. У ранніх творах на цю тему знайшли відображення рудиментарні вірування шахтарів у потойбічний світ, їх уявлення про незвичайну грізну силу, яка може погубити шахтаря, а може і допомогти йому, принести щастя¹⁵. Наприклад сюди можна віднести віру у Шубіна – суто Донбаського персонажу, який більше не зустрічається ніде у світі.

Думка про те, що «Праця шахтаря непосильно важка» виспівана у чисельному шахтарському фольклорі.

Нет смеее удалцов,
Чем шахтеров-молодцов.
Шахтер ходит по ночам,
Не уважит богачам.

Розповсюджуючись, вона перетворилася на міфологічний концепт, що спровокував новий міф, який і досі функціонує і навіть має наслідки, - логіка роздумів наступна: «не кожен зможав бути шахтарем» – звідси висновок: «отже існує особливий шахтарський дух, характер».

Та треба віддати належне, що відповідно до складності праці зарплата донбаських робітників була цілком пристойна навіть за західноєвропейськими мірками: «наприкінці XIX ст. донбаські шахтарі отримували в середньому 266 рублів на рік, тоді як по країні – 203 рублі» [6,с.43] Так, в

12 Покровский П. А. Как живет донецкий шахтер (по анкетным данным). // Русское богатство. 1913. - № 12. - С. 241 - 261

13 Тимофеев П.Т. Пісенний фольклор робітничого середовища Донбасу (на матеріалі записів 20х рр. XX ст.). – Донецьк: Юго-Восток, 1997. – 182 с. – С.81.

14 Білецька В. Шахтарські пісні//Етнографічний вісник. - № 5. – 1927. – С.59.

15 Романько В.І. Література донецького краю: Посібник для вчителя/ Відп. ред., проф. В.А. Глушенко. – Донецьк: Нац. Спілка письменників України, №1 «Донбас», 2006. – 264 с – С. 57.

монографії Джона Маккея говориться, що донецький шахтар напередодні російсько-японської війни одержував близько 3,6 франка в день, що було вище зарплати робітників Москви і Петербурга і майже стільки ж, які у Бельгії. Але втома і інерція були такими, що матеріального заохочення часто не вистачало, щоб стимулювати шахтарів працювати старанніше. Що більшою була платня робітників, то менше днів вони працювали.

Часто шахтарі безтямно пропивали свій заробіток [6,с.52]. Документи свідчать, що невід'ємною складовою побуту робітників було пияцтво, причому, норма споживання алкоголю у регіоні постійно зростала. Якщо в 1897 р. у Катеринославській губернії на душу населення (включаючи жінок і немовлят) вона становила 0,69 відра, то в 1912 р. – 1,02 відра¹⁶. Пияцтво, особливо на шахтах, набувало особливо масового характеру після одержання зарплати і часто продовжувалося по декілька днів. Не рідко це спричиняло зупинку на декілька днів виробництва. Пияцтво супроводжувалося дикими бійками, у які втягувалися десятки людей і які інколи закінчувалися каліцтвом і навіть смертю. Якщо братися проводити паралелі з козацькою ментальністю, то не можна оминати увагою той факт, що пияцтво було одним із основних способів дотримання шахтарями релігійних свят і Днів Святих. Особливо поширеним це явище біло до революції, коли священики дзвонили в церковні дзвони навіть у свята не визнані на шахтах і заводах, шахтарі у вічній понеділковій готовності відгукувались на дзвін, а після йшли в корчму» [6,с.53], яких, до речі, на 1892 рік в Катеринославській губернії була одна на кожні 570 жителів (при тому, що одна православна церква на кожні 3094, одна школа на кожні 2040)¹⁷ Що нагадує так звану «п'яну» набожність козаків, за характеристикою В. Голобуцького, який зазначає, що козаки відвідували храми й отримували благословення напідпитку, а іноді й зовсім п'яні. Широко відомі випадки відзначання найбільших релігійних свят під стрілянину з рушниць і гармат, що їх заносили прямо до церкви [2,с.169].

Зіставляючи два тексти з козацького та шахтарського образу життя, можна одразу побачити спільні риси в моделях поведінки: «/После побед/ И по раздѣлѣ бываетъ у нихъ великое веселіе, и многіе дни гуляють, пьють, ходять по улицамъ, кричатъ объявляя свою храбрость... А ежели кто съ ними встрѣтитца, то всѣхъ подчивають и просятъ на горѣлку и на прочее питіе; а ежели кто не будетъ пить, то бранять ругательно; и хотя его и не знаютъ, какой бы онъ человекъ ни былъ, однако его подчивають; въ какомъ своемъ веселіи и гуляніи чрезъ немногіе дни, удивленія достойно, какъ они прогуливають великую сумму денегъ; и не токмо что полученную добычу, но и старое что имѣють, въ забытомъ своемъ пьянствѣ, пропивають, и входятъ отъ того въ великіе долги» [7]. Таке гучне святкування звитьяг, розтрата всього що було надбане та як результат необхідність знову «здійснювати подвиг» - спускатись в шахту, всі ці моменти відбиваються в робітничому середовищі у вигляді міфопоетичних текстів, що фіксують певний вже стійкий концепт:

відображено в наступній пісні:
 «Шахтер голый, шахтер босый,
 Шахтер курит папиросы.
 Шахтер пашенки не пашет,
 Косы в руки не берет,
 Только кайлушком помашет,
 Зато денежки гребет....
 Получил получку я
 Ровно двадцать два рубля,
 Два рубля отдал домой,
 Ну а двадцать – на пропой»¹⁸.

Американський дослідник Донеччини Г. Куромія пише: «Безтурботність була частиною мужньої культури шахтарів, і дехто, легковажно палив в шахтах» [6,с.51] Такий собі фаталізм, виступав способом боротьби зі страхом, нівелював відчай людини що змирилася з неминучим, дозволяв робити неможливі доти вчинки.

Важливим фактом є й тимчасовість – плінність кадрів. Серед шахтарів країни плінність кадрів до 1920–х рр. була 295,2 % (це означає що в середньому кожен шахтар тричі на рік змінював місце роботи) Г. Куромія пише, що перед Першою світовою війною плінність кадрів, виражена відношенням річної кількості звільнень до записів про прийняття на роботу серед шахтарів становила сто відсотків, порівняно з німецькими рурськими шахтарями в цей же

16 Розет Г.И. Очерки здравоохранения в Донбассе (1871–1964). – В 4-хт. – Т. 1. – Донецк, 1966. – С. 12.

17 Робітничий рух на Україні (1885-1894рр.). Збірник документів і матеріалів. – Київ, 1990. – с. 284.

18 Оліфіренко В.В., Пустова Ф.Д. Таємниця духовного скарбу (із популярного народознавства) // Донбас. – 1994. - № 1-6. – с. 29 – 31.

період – 37– 69% [6,с.44]. причини – сезонність роботи, погані житлові умови. З останнім пов'язаний мотив пошуку комфортного, «домашнього простору», адже М. Еліаде пише, що «якими б не були розміри рідного простору – своя країна, своє місто, своє село, свій будинок – людина відчуває потребу постійно існувати в повному і організованому Світі, в Космосі». [11,с.35]. До якого шахтне виробництво не відносилось, адже хоча й селянство теж було, але ніхто з місцевих, що не одноразово підкреслювалося у авторів, які тут бували, практично ніколи не йшов у шахту. Люди готові були обслуговувати цю шахту, надавати зручності для перевезень, отримувати значно менші гроші ніж шахтарі [6,с.50-51]. Тоді як шахтар навіть у думці не міг допустити можливість купити собі будинок та осісти на землі, що реалізовувалась в бажанні заробити грошей та одразу їх й «спустити», жити одним днем, адже якщо нема Космічного порядку – його не потрібно й підтримувати. Тому що «відірвана від культурних джерел, розрівноважена людина відчуває хворобливу й лякаючу новизну свого життя» [10,с.], з іншого боку, такий стан речей став могутнім стимулом до створення соціокультурних міфів «форми освоєння цієї новизни-втрати міфологічні, через возведення міського життя в ранг міфу» що дає відчуття вкоріненості в соціальному просторі й часі.

Російський інженер того періоду писав про донбаських шахтарів: «Здавалося, що в самій своїй сутності ці люди не мали чогось головного, міцного і основного...» [6,с.59]. І це «голове», об'єднуюче – викристалізувалося у тутешніх мешканців завдяки радянській ідеології, що своєчасно підставила плече донецькій ідентичності: «Радянський міф «Донбас – шахтарський край» став заміною космогонії Донецька, «шахтарської столиці», він став першоосновою і базовим фундаментом для подальшого розвитку офіційних, і маргінальних міфологічних сюжетів» [9,с.91]. Перші радянські міфи намагалися «поцілити» у трудові почуття, розраховували на промисловий ентузіазм й апелювали до створення «нової історичної спільноти» – міста, де сформувалося виключно робітниче середовище шахтарів і металургів. Адже власне «шахтарське» походження міста цілком вклалося у матрицю радянської трудової слави.

Турченко наголошує, що «Опосередкованість селянина власним осередком надає йому існуванню бодай якоїсь, нехай і злиденної, сталості; «номадизм» запорожця додає йому онтологічної й метафізичної невизначеності» [10,с.141]. Серед донецьких робітників така невизначеність додається створенням нового Космосу, нового життєвого порядку. М. Еліаде подає спосіб ритуального перетворення місця життя (як території, так і дому) в Космос, надання йому властивостей *imago mundi*, через «уподібнення житла Космосу за допомогою проекції чотирьох сторін світу від центральної точки, якщо мова йде про поселення, або шляхом символічної установки *Axis mundi*» [11,с.40]. Такою віссю для Донеччини, на думку О. Тараненко стає «прецедент, атрибут що найбільше переважає при утворенні міста». Так з'явилися стійкі переконання, що ілюструються гаслами «Донецьк – місто шахт», «місто трудової слави», «місто териконів», «місто людей праці», «місто гірняків й гірняцької слави», «місто чорного золота», «місто вугільної слави» й т.п. До речі, всі визначення носять стверджувальний позитивний характер. Символи Донецька стабільні та незмінні – обличчя шахтарів, що забрудненні вугільним пилом, терикони на фоні міста, глиби вугілля, шахтарська коногінка, пам'ятник шахтарю що тримає шмат видобутого вугілля і т.д. А далі «прецедентна подія втрачає свій конкретний, індивідуально-людський зміст, узагальнюється, символізується» [9,с.88]. Саме такими практиками займається вже місцеве населення упредметнюючи гармонійну, комфортну модель світу, «в якій все знайоме та зрозуміле» [9,с.88].

Висновки. Донецький міф це жива й рухлива реальність, його відлуння можна вловити в територіальному дискурсі, його можна почути й відчути, адже міф, за переконанням О. Лосєва «в словах дана особистісна історія». Він складається в середовищі представників різних культур, віросповідань та мовних сімей відповідно до необхідності витворити спільне поле взаємодії й спільну систему культурних знаків, що виявилися так подібними до козацьких.

Донецький регіональний міф дається нам через свій інтерсуб'єктивний прояв, через поетичні, фольклорні тексти; в способі самоусвідомлення та в дискурсі політичних діячів та науковців, через символівну репрезентацію в організації міського простору, вугільно-шахтарської тематики.

Міф промовляється кожного разу, коли про Донецьк думають як про унікальну територію, надра якої багаті на чорне золото, де живуть «наші» сильні сміливі здатні на вчинок люди. Робітники (Стаханов, Ізотов, Ангеліна, «край трудової слави»), Спортсмени («Шахтар», Бубка, Л. Підкопаєва), Політичні діячі (Л. Хрушов, В. Янукович, Рибак). Про Донецьк, як приклад перемоги людини над природною стихією, адже степ перетворився на простір заповнений штучними горами-териконами.

В цілому, питання регіональної міфотворчості та її ролі у виявленні сенсотворчих аспектів буття регіональної спільноти залишається відкритим та видається перспективним для

подальших розвідок. Адже донецький регіональний міф важко розстається з радянською онтологією й вразливо реагує на загальнокультурні зміни в суспільстві. Особливої уваги в цьому сенсі вимагає теперішній етап міфотворчості та міграція старих сенсів сполучених з новими наративами епохи.

Бібліографічні посилання:

1. **Більченко Є.В.** Мотив Чужого як чинник формування етнокультурної ідентичності українства // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка [Текст]. Вип. 75 / Другі Кулішеві читання з філософії етнокультури. За ред. проф. В.А. Личковаха. – Чернігів: ЧДПУ, 2010. – 204 с.
2. **Голобуцький В.** Запорозьке козацтво. – К.: Вища школа, 1994.– 539 с. 2
3. **Давиденко В, Пірко В.** Оборонні споруди XVII століття у межиріччі Сіверського Дінця і Тору // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т.18 – Донецьк: Східний видавничий дім, Донецьке відділення НТШ – 2007. – С.19–44.
4. **Замятин Д.** Память и политика. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://magazines.russ.ru/nov_yun/2011/3/za5.html
5. **Кайуа Р.** Париж – современный миф. // Миф и человек. Человек и сакральное // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fedy-diary.ru/html/042011/24042011-06a.html>
6. **Куромія Г.** Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське прикордоння, 1870 – 1990-і роки. – К.: Основи, 2002. – 510с.
7. **Мишецький С.** Історія про козаків запорозьких, як вони з давніх часів почалися, і звідки своє походження ведуть, і в якому стані тепер знаходяться // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/index.html>
8. **Пірко В.О.** Міста Донеччини в 17 – 18 ст. // Нові сторінки історії Донбасу / Голов. ред. З.Г. Лихолобова. – Донецьк, 1997. – Кн. 6. – С. 5–20.
9. **Тараненко О.В.** Донецкая мифология: смена концептов, или Уголь, Розы и Футбол // Метафізика Донецька. Філософські есе. – Донецьк: Донецьке відділення Наукового товариства ім.Шевченка, ТОВ «Східний видавничий дім», 2012. – С. 86-110.
10. **Турченко Ф.Г.** Південь України напередодні першої світової війни // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта. – Випуск XVII. – 2004. – С. 127 – 162.
11. **Элиаде М.** Священное и мирское/ Пер. с фр., предисл. и коммент. Н.К.Гарбовского. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.

УДК 177

В. А. Гриценко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ САМОТНОСТІ ЛЮДИНИ

Дана стаття присвячена висвітленню деяких підходів до визначення сутності самотності людини.

Ключові слова: людина, самотність, підхід, теорія.

Данная статья освещает некоторые подходы к определению сущности одиночества человека.

Ключевые слова: человек, одиночество, подход, теория.

The aim of the article is an analysis of some theoretical approaches to the study of the essence of human loneliness.

Appearing on the background of the philosophical arguments about man's place in the world and the meaning of his existence in society «loneliness» as a concept marked inconsistency of this existence, which implies, on the one hand, the «inclusion» and «engagement» in social context, and on the other - separateness, isolation of his particular life. The problem of loneliness in philosophy once considered «double» on two levels: as jointing physical and social existence (loneliness, solitude), and as psychological reflexive awareness of human existence as a single entity of the universe. That is, at the level of philosophical reflection «loneliness» was a reflection of one of the